

Robert Kantor

"Imposibilidad de cumplir o incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio? : Historia, jurisprudencia, doctrina, normativa, magisterio, interdisciplinariedad y psicopatología incidentes en la cuestión", Eloy Tejero, Pamplona 2005 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 11 (17), 195-201

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eloy Tejero, Imposibilidad de cumplir o incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio? Historia, jurisprudencia, doctrina, normativa, magisterio, interdisciplinarietà y psicopatología incidentes en la cuestión. Pamplona 2005, ss. 1305.

Współcześnie instytucja małżeństwa boryka się z wieloma problemami tak zewnętrznej jak i wewnętrznej natury. Te ostatnie są szczególnie trudne i skomplikowane. W ich wyjaśnieniu i rozwiązaniu najnowsza publikacja profesora Eloya Tejero zdaje się być nieoceniona.

Profesor Eloy Tejero jest wykładawcą historii prawa kanonicznego Uniwersytetu Navarra w Pampelunie, znanym z licznych publikacji z historii prawa kanonicznego, jego źródeł i instytucji, a zwłaszcza z zakresu prawa małżeńskiego.

Od wielu lat Autor poświęcał wiele naukowej refleksji małżeństwu, prawu małżeńskiemu a szczególnie zagadnieniu sakramentalności małżeństwa chrześcijańskiego. Jego najnowsze dzieło można by nazwać swoistą „encyklopedią” traktującą o jednym z najtrudniejszych i najbardziej złożonym zagadnieniem, jakim jest sprawa niezdolności do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich (por. kan. 1095, 3 KPK). Autor w obszernym wstępie do swej monografii (ss. 29-58) przedstawia najpierw przygnębiające statystyki orzeczeń nieważności oraz wypowiedzi m.in. kard. Z. Grocholewskiego i kard. E. Egana o nadużyciach w tej materii. Następnie próbuje znaleźć przyczynę problemu przytaczając niektóre decyzje rotalne. Wreszcie wstęp kończy podziękowanie, jakie Autor składa wielu autorytetom w różnych dziedzinach psychologii, psychiatrii, teologii moralnej, prawa kanonicznego, etyki, z którymi konsultował owoce swoich badań. Nie ulega wątpliwości, że praca ma wymiar interdyscyplinarny. Tym samym stanowi realizację papieskiego postulatów, jaki sformułował Jan Paweł II, w swej wypowiedzi do pracowników Roty Rzymskiej 17. I. 1998 r.: „*Mimo swojej autonomii oraz specyfiki epistemologicznej i doktrynalnej, prawo kanoniczne,*

zwłaszcza dzisiaj, powinno korzystać z osiągnięć innych dyscyplin moralnych, historycznych i religijnych”.

Naukowe opracowanie niezdolności do podjęcia podstawowych obowiązków małżeńskich prezentuje różne kwestie, perspektywy oraz konsekwencje praktyczne-jakie generuje ten problem. Tak kompleksowe ujęcie tematu przesądza o wyjątkowym naukowym i pastoralnym walorze monografii.

Źródło trudności przy opracowaniu zagadnienia znajduje się – zdaniem Autora – w samej obiektywnej determinacji problemów, jakie stwarza krótki tekst kodeksowy (kan. 1095, 3 KPK). Z jednej strony przedstawiona jest w nim kanoniczna koncepcja zdolności i obiektywne środki, jakie powinno się zaaplikować do jego zrozumienia. Przedmiotem tej koncepcji zdolności jest akt podmiotu. Z drugiej strony nie chodzi tu o koncepcję podzielną. Innymi słowy nie można być tylko „częściowo zdolnym” do tego, aby zawrzeć związek małżeński, oraz nie można być zdolnym do zawiązania tylko „małej części” węzła małżeńskiego.

Patrząc na osobę ludzką w jego kondycji seksualnej i jedności substancjalnej – koncepcje wolności i kompromisu, rozpatrywane w aspekcie miłości małżeńskiej, stawiają pytania, które obecnie nie zawsze znajdują wyczerpującą odpowiedź w perspektywie samej tylko antropologii. Dyskusje na temat ważności związku małżeńskiego, zawieranego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi, znalazły swoje odbicie na forum trybunałów kościelnych. W kwestiach tych wypowiedział się wielokrotnie Jan Paweł II, zwłaszcza w niektórych przemówieniach do Trybunału Roty Rzymskiej. Owe dyskursy zna bardzo dobrze Prof. Tejero. Analizuje je obszernie i wieloaspektowo w swoim monumentalnym dziele.

Książka składa się z dwunastu części.

W pierwszej części, zatytułowanej „*Los términos de la cuestión*” (ss. 59-156) Autor przedstawia debatę nad znaczeniem niezdolności, o której traktuje kan. 1095, 3 KPK. Następnie, ukazując znaczenie słów „*podjąć*” i „*wypełnić*”, przechodzi do analizy kwestii związanych z istotnymi obowiązkami małżeńskimi.

Część druga nosi tytuł „*El menosprecio de la capacidad del sujeto para hacer el matrimonio y la exaltación de la imposibilidad para satisfacer el derecho al cuerpo*” (ss. 157-234). Wspomniany w nazwie proces historyczny zapoczątkowany jest dwoma drogami: akcentowaniem znaczenia intencji przeciwnej używaniu *ius in corpus* i wypełnieniem po-

winności korelatywnych oraz szukaniem w przeszkodach paralelizmu, który dalby uzasadnienie niemożliwości wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich. Jak każdy proces historyczny, również ten ma swoje przyczyny: wielkie zaufanie kanonistów połowy XX w. do koncepcji i ocen psychiatrii oraz nieufność do tezy, że prawo kanoniczne może określić minimalną zdolność do zawarcia małżeństwa. Powyższymi kwestiami Autor zajmuje się w czterech rozdziałach.

W części trzeciej „*Dos puntos de partia y dos discursos*” (ss. 235-329) mamy do czynienia najpierw z logiką przeciwstawień odnośnie możliwości wypełnienia przedmiotu kontraktu. Chodzi tu przede wszystkim o dostrzeganie w *ius in corpus* istotnego przedmiotu kontraktu małżeńskiego oraz o trudnościach jakie pojawiają się w znalezieniu fundamentu (z prawa naturalnego) do niezdolności do przyjęcia obowiązków korelatywnych wobec *ius in corpus*. W rozdziale drugim tej części monografii prof. Eloy Tejero zajmuje się rektyfikowaniem redukcjonizmu odnośnie do przedmiotu zgody. W ostatnim rozdziale, w niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich upatruje on klucz do niezdolności podmiotu.

Punktem wyjścia do treści części czwartej monografii „*De la imposibilidad de ejercer el derecho al cuerpo a la imposibilidad de realizar la comunidad de vida conyugal*” (ss. 331-435) jest wyrok c. Anné, który potwierdził nieważność małżeństwa przez niezdolność, niemożliwość realizowania wspólnoty życia małżeńskiego. Najpierw Autor analizuje magisterium soborowe dotyczące boskich praw odnoszących się do wspólnoty życia małżeńskiego (szczególnie *Gaudium et Spes* i *Lumen Gentium*). Następnie prof. Tejero zważywszy na to, iż Sobór Watykański II pomija słowa „kontrakt” i „*ius in corpus*” jako ważne części w prezentacji niemożliwości wypełnienia obowiązków małżeńskich, przechodzi do wyeksponowania trudności, jakie zrodziły się z takiego ujęcia problemu. Autor kończy cały wywód analizą wymiaru egzystencjalnego relacji międzyosobowych małżonków oraz przytacza wypowiedzi Prefekta Trybunału Sygnatury Apostolskiej, Dino Staffa, który sprzeciwia się niewłaściwym praktykom sądowniczym mylącym lub utożsamiającym często rozpad małżeństwa z jego nieważnością.

W części piątej „*Los criterios vertidos con ocasión de los trabajos preparatorios de la segunda codificación*” (ss. 436-535) znajdujemy analizę kryteriów, jakie towarzyszyły drugiej kodyfikacji kanonicznej. Na początku przedstawione są racje przez pryzmat wyłączenia prawa do wspólnoty życia. W następnej kolejności Autor dzieła wnikliwie zaj-

muje się debatą nad przedmiotem zgody małżeńskiej i prawem do wspólnoty życia. Na kanwie tych rozważań przedstawia się *consortium totius vitae* jako podstawowej koncepcji definicji małżeństwa podawanej przez kan. 1055, 1 KPK. W ostatnim rozdziale tej części, prof. Eloy Tejero, zastanawia się nad kwestią czy „*matrimoniale foedus*” kan. 1095, 1 KPK dotyczy małżeństwa *in fieri* czy *in facto esse*.

Część szósta w brzmieniu „*Por causa de naturaleza psíquica. La autonomía del derecho canónico ante la psiquiatría en la tipificación de la incapacidad de asumir las obligaciones esenciales*” (ss. 536-656) dotyczy niezdolności stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich we właściwym tego słowa znaczeniu. Najpierw Autor analizuje próby włączenia koncepcji techniczno-psychiatrycznej do normy zawartej w kan. 1095, 3 KPK. Następnie śledzi proces przechodzenia ze sformułowania „ciężkiej anomalii psychicznej” do „przyczyn natury psychicznej”. W rozdziale trzecim omawianej części dowiadujemy się o wielkich zmianach dokonanych we współczesnej psychiatrii, zwłaszcza gdy chodzi o kryteria diagnostyki, klasyfikacji oraz statystyki zaburzeń psychicznych. Ostatni rozdział części VI poświęcony jest analizie nauczania Jana Pawła II, poruszający omawiane zagadnienia. Papież podkreśla, że kanonista powinien zachować czujność wobec konkluzji psychiatrii i dodaje, że ma on dokonywać jej oceny z zachowaniem autonomii, właściwej reprezentowanej przez siebie dyscyplinie wiedzy. Z takiej perspektywy jest możliwe – zdaniem Jana Pawła II- sprecyzowanie „minimalnego programu zdolności działania”.

W części siódmej monografii „*Influencias de otras ciencias sobre el hombre en el discurso de la incapacidad imposibilidad de cumplir las obligaciones esenciales*” (ss. 657-780) jest mowa o wpływie jaki wywierają na człowieka, jego „zdolność do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich” inne nauki. Najpierw omawiana jest dojrzałość z punktu widzenia psychologii i prawa a następnie Profesor z Nawarry analizuje niezdolność, niemożliwość relatywną do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich. W dalszej kolejności osadza on ową tematykę na kanwie antropologii chrześcijańskiej i etyki. W ostatnim rozdziale „*Kryterium personalistyczne magisterium Jana Pawła II i jego wymiar prawny*” jest mowa o zdolności ciała ludzkiego w perspektywie komunii interpersonalnej mężczyzny i kobiety i znaczeniu jakie to ma w porządku Stworzenia i Odkupienia. Prof. Tejero w dyskursie na temat tej kwestii wychodzi od analizy pracy doktorskiej Karola Wojtyły. Rozdział kończy bardzo interesującym punktem rozważania czy osoby

w małżeństwie są podmiotami na wzór i podobieństwo Boże czy też przedmiotami apropiacji unilateralnej.

Część ósma „*Las bases antropológicas para la autonomía de la incapacidad de asumir las obligaciones esenciales in facultate voluntatis*” (ss. 781-846) podaje podstawy antropologiczne autonomii niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich *in facultate voluntatis*. Przez cały wiek XX, jurisprudencja rotalna odnosiła się do braku wewnętrznej wolności w odzwierciedleniu przypadków psychopatologii woli w nieważności małżeństwa. KPK z 1983 r. nie wspomina o owym braku wolności. Autor podejmuje analizę, dociekając czy chodzi tu o zwykłe zapomnienie czy być może to milczenie Kodeksu niesie jakiegś głębsze znaczenie. Omawiając podstawy antropologiczne prof. Tejero odnosi się także do dogłębnej analizy doktryny św. Tomasza z Akwinu w sprawie tzw. „woli decyzyjnej” oraz „*capacitas appetitiva*”. Po tych rozważaniach następuje omówienie zdolności jako osobowego projektu małżeńskiego w znaczeniu „oddania się” współmałżonkowi jako osoba- zdolności podjęcia decyzji do ożenienia się (zamażpójścia).

„*La naturaleza jurídica del amor conyugal y la incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio*” to tytuł części dziewiątej (ss. 847-906). W dwóch rozdziałach tej części jest mowa najpierw o identyfikacji „*voluntas matrimonialis*” z „*voluntas negotialis*”, a następnie Autor w sakramentalności dopatruje się kanonicznego znaczenia miłości małżeńskiej.

W następnej, dziesiątej, części „*La significación canónica del bonum coniugum y la incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio*” (ss. 907-939) Profesor z Navarry analizuje kanoniczne znaczenie *bonum coniugum* w odniesieniu do niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Na początku tej części monografii próbuje usytuować *bonum coniugum* w systemie małżeńskim. Stwierdza, iż w kan. 1055, 1 KPK jest ono postrzegane jako dobro i zarazem cel małżeństwa. Pisarz zwraca także uwagę na niewłaściwą identyfikację *bonum coniugum* z istotą małżeństwa. W ostatnim rozdziale tej części najpierw czytamy o konieczności posiadania zdolności do realizacji dobra małżeńskiego jako celu, dobra i właściwości małżeństwa a następnie mamy do czynienia z nieco obszerniejszą analizą kanonicznego i moralnego znaczenia „*ordinatio ad bonum coniugum*”.

Część jedenasta „*La exégesis del texto y contexto del c. 1095, 3*” (ss. 941-1020) to egzegeza tekstu i kontekstu aktualnego kan. 1095, 3. Na

bazie wcześniejszych analiz jest możliwa wnikliwa eksplikacja tego kanonu. Stąd też zważywszy na wcześniejsze ustalenia, Autor w rozdziale pierwszym analizuje o jaką niezdolność chodzi ustawodawcy w kan. 1095, 3 KPK. W rozdziale drugim Prof. Tejero podejmuje próbę usprawiedliwienia niemożliwości wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich w przypadku luki prawnej powstałej na skutek odrzucenia toku rozumowania relatora „*coetus de matrimonio*”. Część jedenasta kończy rozdział poświęcony kontrowersjom związanym z kodeksowym wyrażeniem: „z przyczyn natury psychicznej”. Autor konkluduje rozdział powołując się raz jeszcze na Jana Pawła II, który stwierdził, że „prawdziwa niezdolność może być powodowana przez ciężką przyczynę natury psychicznej (...) Aby zaistniała prawdziwa niezdolność powinna zaistnieć psychopatologia, która wpłynie w sposób substancjalny na zdolność nupturienta”.

Ostatnia, dwunasta, część monografii „*La psicopatología que puede originar la incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio in facultate voluntatis*” (ss. 1021-1165) dotyczy psychopatologii, która może powodować niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich *in facultate voluntatis*. Autor odwołuje się najpierw do negatywnych zaburzeń jak fobie, paranoje, osobowość abuliczna, nimfomania, niedojrzałość afektywna (tu nawiązuje do części siódmej), osobowość socjopatyczna, chroniczny alkoholizm, psychopatie. W rozdziale drugim, profesor Tejero, na bazie dyskursu kanonicznego czyni dosyć szczegółową referencję do zaburzeń wyliczanych w CIE 10 (dziesiąta edycja międzynarodowej klasyfikacji chorób, zaburzeń i zachowań psychicznych. Opis kliniczny i diagnostyka) i w DSM – IV (*Diagnostic and Statistical Manual: Mental Disorders*, Barcelona 1980).

Monumentalne dzieło, profesora Eloya Tejero zaopatrzone jest w bogatą bibliografię, na którą składają się źródła normatywne i magisterium, jursprudencja oraz publikacje kanoniczno-teologiczne i antropologiczno-psychiatryczne.

Na podkreślenie zasługuje wnikliwość Autora, a także jasność i logiczność formułowanych tez. Profesor z Pampeluny przedstawia nam opracowanie dobrze udokumentowane oraz wzorowo usystematyzowane. Widać, że od lat para się tematyką prawa małżeńskiego (dość przywołać tutaj kilka tytułów jego innych publikacji: *El matrimonio misterio y signo. Siglos XIV-XVI*; *La significación sacramental y el orden jurídico del matrimonio (siglos XIV-XVI)*; *Indisolubilidad y consuma-*

ción del matrimonio en los siglos XIV al XVI; El significado de las obligaciones esenciales del matrimonio).

Recenzowana rozprawa to bardzo twórczy wkład do badań nad zagadnieniem niezdolności do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, powodowanych przyczynami natury psychicznej. Owa, jak ją nazwałem na początku, „encyklopedia” na temat kan. 1095, 3 KPK, jest doskonałym narzędziem nie tylko dla teoretyków prawa procesowego, małżeńskiego, ale także, a może przede wszystkim dla praktyków parających się tymi sprawami w sądach kościelnych. Gorąco polecam lekturę monografii.

Dla mnie osobiście lektura i recenzja książki „*Imposibilidad de cumplir...*” była wielką przyjemnością i zaszczytem. Nie tylko dlatego, iż prof. Tejero był moim wykładowcą i promotorem mojej dysertacji doktorskiej, ale z racji samej treści jaką zawiera to wielkie dzieło.

Ks. Robert Kantor